

ویرده نامه

هفته وحدت

دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
روابط عمومی

السلام علیکم و آلهتکم و سلم

عوامل وحدت آفرین از نگاه قرآن کریم

بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا» (۲) و نیز در آیات ۱۴۶ و ۱۷۵ نساء و ۱۰۱ آل عمران از تمسک جستن به خداوند، سخن به میان آورده است.

در این که مقصود از ریسمان الهی چیست، مفسران اختلاف دارند.

قرآن، کتاب و سنت، دین الهی، اطاعت خداوند، توحید خالص، ولایت اهل بیت (ع) و جماعت، وجوهی است که در تفسیر آن گفته شده است.

برخی نیز مفهوم حبل الله را شامل همه این معانی دانسته‌اند. (۳) با این حال، به نظر می‌رسد که نزدیک‌ترین تفسیر برای این واژه، دیدگاه نخست یعنی قرآن است؛ چنان‌که در روایتی از رسول اکرم (ص) قرآن؛ ریسمان الهی کشیده شده میان آسمان و زمین معرفی شده است: کتاب الله هو حبل الله الممدود من السماء إلى الأرض (۴)

معرفی قرآن به صورت ثقل اکبر در روایت معروف ثقلین (۵) نیز مؤید این مدعا است؛ چنان‌که قرآن، خود از مؤمنان خواسته است تا در منازعات و اختلافات خود، به خداوند رجوع کنند: «فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ» (۶).

و این رجوع الی الله در روایت حضرت امیر (ع) به رجوع به قرآن تشبیه شده است؛ بنابراین، قرآن افزون بر آن که می‌تواند در نقش محور یگانگی، ایجاد کننده آن باشد می‌تواند در رویکرد اختلافات، یگانگی پیشین را نیز اعاده کند.

چنین نقشی برای قرآن بدان سبب است که افزون بر دعوت همگان به یگانگی و بر حذر داشتنشان از تفرقه،

اتحاد به معنای یکی شدن، در اصل از ریشه «وحد» به مفهوم یکتایی و یگانگی است. (۱) قرآن به مسأله اتحاد از دیدگاه اجتماعی آن نگریسته و بر اهمیت اتحاد میان جهانیان، ادیان، مسلمانان و نهاد خانواده تأکید کرده است و پیوند میان دل‌های مؤمنان را نوعی تصرف الهی می‌شمارد و برای ایجاد و حفظ چنین یگانگی، ارسال پیامبران به همراه شرایع را ضرور می‌داند و برای برقراری یگانگی و نیز حفظ آن، راه‌کارهای گوناگونی را پیش بینی کرده که بخشی از آن، جنبه پیش‌گیری از تفرقه، و بخشی دیگر به درمان آن ناظر است.

۱. توجه به نقاط مشترك: مخاطبان دعوت به یگانگی، نقاط مشترکی دارند که قرآن بر این نقاط، انگشت گذاشته و آنان را به یگانگی شدن بر محور آن‌ها فراخوانده است.

تأکید بر این که انسان‌ها همه از خاک آفریده شده (حج/۵) یا از یک پدر و مادر زاده شده‌اند (حجرات/۱۳) و این که کرامت انسانی به همه انسانها متعلق بوده [و رنگ و نژاد در آن تأثیر ندارد] (اسراء/۷۰) توجه دادن به این نقاط مشترك در یگانگی جهانی است.

دعوت از پیروان ادیان آسمانی و اهل کتاب به نقاط مشترك عقیدتی (آل عمران/۶۴) نیز بدین سبب انجام گرفته است.

۲. چنگ زدن به ریسمان الهی: قرآن کریم در صریح‌ترین آیه خود، در دعوت به اتحاد، تمام مؤمنان را به چنگ زدن به ریسمان الهی و پرهیز از تفرقه خوانده است: «وَاعْتَصِمُوا

النَّاسُ عَلَى كَيْفِ مَا أَهَلَّتْ لِلنَّبِيِّ

«أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (۱۰) بدین سبب از مسلمانان خواسته است تا در موارد اختلاف میان خود یا فهم دین، به آنان مراجعه کنند: «وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ» (۱۱) و یکی از عوامل معرفی اهل بیت در جایگاه ثقل اصغر در روایت ثقلین از سوی پیامبر (ص) نقش مؤثر آنان در ایجاد و حفظ یگانگی بوده است؛ چنان‌که هشام بن حکم در حضور امام صادق (ع) در مناظره‌ای با مرد شامی، ضرورت وجود امام را براساس ناکافی بودن قرآن و سنت در رفع اختلافات ثابت کرد. (۱۲)

در برخی از روایات، مقصود از ریسمان مردمی در آیه «... إِلَّا بِحَبْلِ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ» (۱۳) علی (ع) یا امامان (ع) معرفی شده است. (۱۴)

۵. امر به معروف و نهی از منکر: قرآن، پس از فراخوانی مسلمانان به چنگ زدن به ریسمان الهی و پرهیز از تفرقه، از آنان می‌خواهد که به انجام امر به معروف و نهی از منکر قیام کنند: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» (۱۵)

و بی‌درنگ، به آنان هشدار می‌دهد که به‌سان پیروان ادیان پیشین که در دینشان دچار چند دستگی شده‌اند، پراکنده نشوند: (۱۶) «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا» (۱۷)

این امر نشان می‌دهد که امر به معروف و نهی از منکر، نقش ویژه‌ای در برقراری اتحاد و نیز جلوگیری از تفرقه ایفا می‌کند.

برخی مفسران، این نقش را چنین تبیین کرده‌اند که اعتصام به حبل الله، امت را به مثابه جان قرار می‌دهد و

نظام عقیدتی، اخلاقی و عملی منسجم و هماهنگی را ترسیم می‌کند که هر کس بدان رجوع کند، ناخود آگاه خود را با میلیون‌ها پیرو قرآن یگانه می‌یابد.

۳. مراجعه به سنت پیامبر (ص): افزون بر آن‌که قرآن، وجود پیامبر (ص) را محوری برای همبستگی و یگانگی مسلمانان می‌شناسد (آل عمران/ ۱۵۹)، مراجعه به سنت حضرت را نیز راه‌کارهایی برای ایجاد و حفظ یگانگی معرفی کرده است:

«فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ» (۷) بازگرداندن به رسول در روایت حضرت امیر (ع) به مراجعه به سنت پیامبر تفسیر شده است.

پیامبر (ص) با توجه به عهده‌دار بودن بسمت شرح و تبیین قرآن در کنار مقام رسالت (نحل/ ۴۴)، افزون بر آن‌که خود می‌تواند برطرف‌کننده منازعات و مشاجرات باشد و بدین سبب پذیرش داوری وی مورد تأکید قرآن است (نساء/ ۶۵).

سنت حضرت به صورت شارح قرآن می‌تواند ابهامات و اشتباهات در فهم قرآن را که خود ممکن است زمینه‌ساز پراکندگی باشد، برطرف کند؛ چنان‌که حضرت امیر (ع) برای نشان دادن اشتباه خوارج در کج فهمی از آیه «إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ» (۸) از ابن عباس می‌خواهد که با سنت با آنان به محاجه پردازد. (۹)

۴. مراجعه به اهل بیت (ع): قرآن از امامان اهل بیت (ع) با عنوان «أولی الامر» یاد کرده و اطاعت آنان را در جهت اطاعت خدا و رسول و سخن آنان را حجت دانسته است:

السلام علیکم وعلیٰ آله وعلیٰ اهل البیت

است: (حجرات/۱۲)، و به سبب هم‌سویی چنین پیوندی با اراده الهی، راه مؤمنان را محور حق بر شمرده و عدم پیروی از راه آنان را هم سنگ مخالفت با پیامبر(ص) دانسته است(نساء/ ۱۱۵)،

قرآن از مؤمنان خواسته است تا به سان بهشتیان، کینه‌ها از دل‌هایشان زدوده شود (حجر/ ۴۷)، و درون جان‌شان به هم مهر ورزند و از خداوند، بخشیدن برادران دینی را پیش از خود و نیز زدودن کینه درباره برادران دینی را بخواهند: «رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا» (۲۴)

در روایات اسلامی بر اهمیت پیوند برادری و کوشش برای استحکام آن با انجام اموری چون به دیدار هم رفتن، هدیه دادن و... نیز حقوق برادران ایمانی تأکیدهای فراوانی شده است. (۲۵)

در روایتی از امام کاظم(ع) برای برادر ایمانی، هفت حق معرفی شده که با عدم مراعات هر یک از آن‌ها، از ولایت الهی خارج می‌شود(۲۶)

۷. اصلاح ذات البین: به رغم وجود عناصر اتحاد هم چون وحدت عقیده، رهیافت اختلاف و منازعه میان برادران ایمانی تا حدی طبیعی و جزو رهاوردهای زندگی اجتماعی است.

این اختلاف می‌تواند در اعتراض به چگونگی تقسیم بیت‌المال باشد(انفال/ ۱)

یا بر سر اموری که تا سر حدّ صف‌آرایی و جنگ در برابر

دعوت به خیر، این اصل را تغذیه می‌کند و امر به معروف حافظ و پشتیبان آن است. (۱۸)

از نگاه برخی دیگر، امر به معروف و نهی از منکر، پوششی اجتماعی برای محافظت جمعیت است و حفظ وحدت اجتماعی بدون نظارت عمومی ممکن نیست. (۱۹)

فخر رازی بر این باور است که اجرای امر به معروف و نهی از منکر به قدرت نیاز دارد و قدرت، به الفت و یگانگی منوط است. (۲۰)

افزون بر آن، پذیرش چنین نقش مؤثری برای این دو فرضیه الهی، بدان سبب است که پراکندگی در دین و چند فرقه شدن، یا ناشی از اشتباه در فهم متون دینی است یا از هواپرستی افراد و گروه‌ها سرچشمه می‌گیرد و امر به معروف و نهی از منکر به صورت نظارت اجتماعی می‌تواند مانع رهیافت و رواج چنین انحرافات باشد؛ همان‌گونه که قرآن، عامل تفرقه را نادانی نمی‌داند.

زیرا معتقد است: پس از آمدن ادله و براهین پراکنده شده‌اند؛ (۲۱) بدین جهت گفته شده است که اگر میان یهود، انجام این فریضه رواج داشت، پراکندگی میان‌شان رخ نمی‌نمود(۲۲)

۶. مراعات حقوق برادری: قرآن، مؤمنان را به مثابه جان‌های یک‌دیگر دانسته، از آنان می‌خواهد که به خویشتن عیب نگیرند: «وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ» (۲۳) و بر حرمت سوء ظن، حرمت تجسس، (حجرات/ ۱۲) و تهمت‌های ناروا، (نور/ ۲۳) پای فشرده و غیبت کردن مؤمن را به مثابه خوردن گوشت مرده برادر خود دانسته

السلام علیکم یا اهل البیت

با آن که کلمات این سوره از زبان يك شخص ادا می شود، در خطاب های آن، از ضمایر و هیأت جمع استفاده شده است؛ نظیر «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ * اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»؛ چنان که از مسلمانان خواسته شده است هنگام نماز، همگی رو به کعبه بایستید (بقره/۱۴۴).

این امر نشان می دهد که قرآن در پی ایجاد روح هم گرایی و جمع نگری در دل هر مسلمان است؛ هر چند که تنها به نماز ایستاده باشد.

ج. نماز جماعت: تأکید بر حضور در مساجد و برقراری نماز جماعت: «وَ اذْكُرُوا مَعَ الرَّاٰكِعِيْنَ» (۳۰) و نیز نوید دادن ثواب های فراوان بر اقامه آن در روایات، از جمله برنامه های عبادی اسلام برای ایجاد هم گرایی است. د. نماز جمعه: قرآن بر پایی نماز جمعه و رها ساختن تمام کارها از جمله بیع برای ادای آن، تأکید کرده است (جمعه/۹).

بدون تردید، حضور در نماز جمعه در هفته يك بار در کنار حضور روزانه در نماز جماعت، راه کاری برای ایجاد پیوند و یگانگی بیش تر مؤمنان به شمار می رود و تأکید بر حضور مؤمنان در اجتماعات، به همین امر ناظر است (۳۱)

ه. مناسک حج: قرآن یکی از حکمت های وجوب حج را مشاهده منافع از سوی مسلمانان دانسته است: «لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ» (۳۲).

پیداست که از مهم ترین منافع مورد نظر در این آیه، استحکام هر چه بیشتر پیوند برادری و یگانگی میان مؤمنان و نشان دادن قدرت آنان در صورت حفظ این یگانگی است. (۳۳)

يك دیگر منتهی شود: (حجرات/۹)؛ اما قرآن برای مقابله با چنین اختلافاتی و به منظور ماندگاری یگانگی پیشین مؤمنان، از آنان خواسته است تا برای اصلاح میان برادران دینی و رفع منازعه مداخله (حجرات/۹)

و در صورت ایجاد کدورت، خود به اصلاح فیما بین اقدام کنند: (انفال/۱)؛ چنان که برای رفع اختلاف در نهاد خانواده، پا در میانی داوری از دو طرف را برای اصلاح میان زن و شوهر پیشنهاد می کند: (نساء/۳۵). در روایات بسیاری بر اهمیّت و جایگاه اصلاح ذات البین تأکید شده و حضرت امیر(ع) در وصیّت نامه خود با استناد به روایت رسول اکرم(ص) آن را برابر با يك سال نماز و روزه دانسته است. (۲۷)

۸. برنامه های عبادی: در اسلام، تشریح عبادات به گونه ای انجام گرفته که فرد و اجتماع را خواسته یا ناخواسته به هم گرایی و یگانگی عملی فرا می خواند.

الف. دعا: قرآن، افزون بر دعوت از مؤمنان به مناجات با خداوند(غافر/۶۰)، خود، در بردارنده عالی ترین مضامین دعا است و بررسی مضامین این دعاها نشان می دهد که غالب آن ها به صورت جمع ارائه شده است؛ نظیر آیات ۱۹۱ تا ۱۹۴ آل عمران سفارش به دعا برای چهل مؤمن پیش از دعا برای خود، (۲۸) از آن حکایت دارد که اسلام به روح یگانه نگرستن امت، تأکید فراوان دارد.

ب. نماز: نماز، نماد عبادت در اسلام است و هر مسلمان وظیفه دارد در شبانه روز، ده بار سوره فاتحه را که جامع و هم سنگ همه قرآن است، (۲۹) در نمازهای خود قرائت کند.

السَّلَامُ عَلَيَّ كَمَا سَلَّمَ عَلَى نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

چنان که حرمت جدال و منازعه در حج (بقره/۱۹۷) و بر تن کردن لباس های يك رنگ و ساده احرام و انجام مناسك حج همزمان و در کنار يك ديگر، همين هدف را دنبال می کند.

(۲۶) همان، ص ۱۶۹.
 (۲۷) نهج البلاغه، ص ۵۸۱.
 (۲۸) الخصال، ص ۵۳۸.
 (۲۹) الميزان، ج ۱، ص ۴۰.
 (۳۰) بقره/۴۳.
 (۳۱) نور/۶۲.
 (۳۲) حج/۲۸.
 (۳۳) الميزان، ج ۱۴، ص ۳۶۹.

منبع: مرکز فرهنگ و معارف قرآن کریم

پی نوشت ها:

- (۱) ترتیب العین، ص ۸۴۲.
- (۲) آل عمران/۱۰۳.
- (۳) مجمع البیان، ج ۲، ص ۵۳۶ و ۵۳۷ و ۸۰۵.
- (۴) کنز العمال، ج ۱، ص ۱۸۲، ح ۹۲۳.
- (۵) المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، ص ۱۱۸.
- (۶) نساء/۵۹.
- (۷) نساء/۵۹.
- (۸) یوسف/۴۰.
- (۹) نهج البلاغه، ص ۶۰۰ و ۶۴۶.
- (۱۰) نساء/۵۹.
- (۱۱) نساء/۸۳.
- (۱۲) الکافی، ج ۱، ص ۱۷۲.
- (۱۳) آل عمران/۱۱۲.
- (۱۴) بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۸۴.
- (۱۵) آل عمران/۱۰۴.
- (۱۶) کشف الاسرار، ج ۲، ص ۲۳۵.
- (۱۷) آل عمران/۱۰۵.
- (۱۸) المنار، ج ۴، ص ۴۸.
- (۱۹) نمونه، ج ۳، ص ۳۵.
- (۲۰) التفسیر الکبیر، ج ۸، ص ۱۸۰.
- (۲۱) نمونه، ج ۲۰، ص ۳۸۱.
- (۲۲) المنار، ج ۴، ص ۴۷ و ۴۸.
- (۲۳) حجرات/۱۱.
- (۲۴) حشر/۱۰.
- (۲۵) الکافی، ج ۲، ص ۱۷۰ و ۱۷۱.

سنة الفجر
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

